

Трета възраст
01.10.2025 г.

Весела Караиванова, управител на НОИ: Ключова е взаимовръзката между принос – права и социална справедливост

Траян Антов

– Дълги години бяхте подуправител на НОИ, сега се качихте на най-високото стъпало и вече сте управител. Това променя ли много характера на работата ви и с какво?

– Работата ми като подуправител на Националния осигурителен институт през последните 20 години ми дава увереността, че познавам добре системата отвътре. Знам, че мога да допринеса за стабилността и развитието на НОИ, не само защото през цялата си кариера – от данъчната администрация до ръководството на осигурителния институт, ми е позволила да постигна необходимата дълбочина на разбирането за публичните финанси и социалното осигуряване, но и защото разчитам на екип от професионалисти, които са напълно наясно с приоритетите на институцията.

В НОИ работят над 3400 служители, които са от решаващо значение за представянето, устойчивостта и жизнеността на института. Към днешна дата стабилна организация като НОИ управлява 27,4 милиарда лева, като всеки месец социалноосигурителните плащания достигат до над 2 милиона пенсионери, 60 000 безработни, 69 000 майки, родители и осиновители, 233 000 българи във временна неработоспособност.

– Какво мислите за повишаването на осигурителните вноски, които от една страна реално са ниски в България, а от друга страна, заради сивата икономика, те стават още по-ниски?

– В НОИ е натоварен с управлението на фондовете на държавното обществено осигуряване и гарантиране законосъобразността на изплащаните от тях средства. Тази функция обаче се изпълнява съобразно политиките, които изпълнителната власт формулира в съответствие с приетите от Народното събрание нормативни актове. В този смисъл НОИ е гарант, че взетите политически решения се изпълняват по правилния начин и не се допуска злоупотребата с тях от хора, които искат да заобиколят или нарушат законодателството. В тази си роля НОИ има капацитет за правилното формулиране на проблемите и оценката на ефектите от едно или друго законодателно решение. Един от начините да се случва това са актюерските доклади на института. В последния такъв документ от 2024 г. се видя, че, за да се постигне финансово равновесие в системата, необходимият размер на вноската за пенсия трябва да е 37,5%, а средният действителен размер е 16,3%. Разликата от 21,2 пункта се покрива с трансфер от централния бюджет за покриване на недостига от средства. Гледам с оптимизъм на подготовката на Пътната карта за усъвършенстването на пенсионната система, която беше възложена на МТСП, НОИ и други държавни структури. Тя ще начертае посоката на необходимите действия за стабилизиране на системата.

– Дефицитът в пенсионната система е около и над 50 процента. Освен с повишаване на вноските с какви други мерки той може да бъде намален?

– В разговорите по подготовката на Пътната карта към този момент не се обсъждат варианти на решения в посока на ограничаване на социални права или увеличаване на пенсионната възраст извън законово установеното нарастване към момента. Търсят се

начини как чрез комбиниране на различни форми на финансиране да се постигне адекватна социалната защита за отделни целеви групи. Вниманието към този момент е върху формулирането на конкретни решения как плащанията, зад които стои нулев осигурителен принос, но които се финансират с осигурителни вноски, да бъдат пренасочени към други системи. Това би довело до освобождаване на социалноосигурителната система от "несвойствени" плащания и би освободило ресурс за тези, зад които седи конкретен осигурителен принос.

В центъра на вниманието са още въпросите как приходите и разходите да следват по-плътното динамиката на икономическия растеж, как да се заздравя връзката "принос – права", как да се повишат осигурителната култура и финансовата грамотност на населението, и не на последно място как да бъдат ограничени начините за заобикаляне на осигурителното законодателство.

– Има искания да бъде премахнат таванът на пенсиите, защото някои виждат и в него несправедливост. Ако той бъде премахнат, това ще задълбочи ли много дефицита?

– В момента броят на пенсионерите с ограничени до тавана пенсии е около 8700. Според актуалните разчети на НОИ за пълно отпадане на тавана на пенсиите са необходими 5,2 млн. лв. месечно. За увеличение на тавана от 3400 лв. на 3600 лв. са необходими 1,4 млн. лв. месечно, като броят на пенсионерите с ограничени до тавана пенсии ще намалее от 8700 на 5700, а 3000 пенсионери ще получат действителните размери на пенсиите си – тези с размери между 3400 лв. и 3600 лв.

В тази връзка разумно би било да се запази максималният месечен размер на получаваните една или повече пенсии, като се предвиди този размер да нараства всяка година с процента по чл. 100 от Кодекса за социално осигуряване (т. нар. "швейцарско правило"), приложим за всички видове трудови пенсии.

Редовната актуализация на "тавана" би имала положително влияние върху системата, най-вече по отношение на повишаването на общественото доверие в нея и мотивиране на хората с високи трудови възнаграждения да се осигуряват върху реалните си доходи. Още повече че в ситуация, в която минималните размери на пенсиите за трудова дейност, както и тези над минимума, се осъвременяват ежегодно, задържането на максималния размер без промяна води до растеж в броя на хората, които са се осигурявали на високи доходи, но не получават действителния размер на пенсията си.

– Какво е вашето виждане за повишаването на възрастта за пенсиониране?

Отново подчертавам, че не е на дневен ред допълнително увеличаване на пенсионната възраст. Този процес започна още през 2015 г. и той все още не е завършил. Поставената от законодателя цел за пенсионна възраст 65 години ще бъде достигната от мъжете през 2029 г., а от жените – през 2037 г.

– Минималната пенсия за 2025 г. е 630,50 лв., а линията на бедност е 638 лв. Почти 400 хиляди българи взимат минимална пенсия, т.е. са дори под линията на бедност. Как може да се намали тази диспропорция, защото е ясно, че тя не може да изчезне напълно?

– Темата за минималния размер на пенсиите винаги буди сериозни дискусии в обществото не само заради нейната социална значимост, но и заради ролята ѝ на фактор за определянето на редица други плащания. Тя често влиза в дебата за състоянието на пенсионната система. От една страна се защитава логиката, че пенсионната система има социалнозащитна функция и трябва да предпазва пенсионерите от риска от изпадане в бедност. От друга страна се застъпва тезата, че когато минималните размери

на пенсиите за трудова дейност се повишават с темпове, по-големи от тези на другите пенсии за трудова дейност, се преразпределят средства към хора, работили по-кратко време и осигурявали се на ниски доходи. И тук отново стигаме до концептуалната взаимовръзката принос — права и социалната справедливост. Част от решението на този казус може да се търси в намаляването на броя на лицата, които не се осигуряват на реалните си доходи, което минава през осъзнатата лична и обществена убеденост, че спестяването на осигуровки днес води до ниски осигурителни плащания утре.

– Въвеждането на еврото може ли да създаде някакви сътресения за пенсионерите? Имам предвид в технологията и процедурата, а не в размера на цените на стоките.

– Националният осигурителен институт работи активно по темата и предприема редица действия в посока на подготовката за въвеждане на еврото. Адаптирането на информационните системи е в ход. От юли 2025 г. в разпорежданията, които пенсионерите получават, сумите на техните пенсии са посочени както в левове, така и в евро. До влизането на страната ни в еврозоната обаче плащанията ще се извършват в левове.

Продължават да се извършват необходимите тестове по отношение на обработката на данните и изчисленията на пенсиите и обезщетенията в евро. За да може 2026 г. за НОИ да стартира с разпореждания и плащания на пенсии в новата валута, се извършва и надграждане на наличните софтуерни решения. Промени в графика няма да има и плащането за месеца ще започване на 7-о число януари и ще завършва на 20-о число януари.

– Пенсионната система е консервативна и с дългосрочен хоризонт. Доколко в нея трябва да се правят промени все пак?

– Въпросът е в светлината на готвената пътна карта за усъвършенстване на пенсионната система. Основният принцип, върху който трябва да се гради една пенсионна система от солидарен тип, е предвидимостта. За да бъде тя стабилна, решенията относно нейното развитие трябва да се взимат внимателно и с дългосрочна перспектива. Промените трябва да се правят единствено на базата на задълбочени анализи и добро познаване на материята. Важно е действията на институциите да бъдат синхронизирани, приетите решения да са координирани и добре балансирани, така че резултатите от тях да са трайни, стабилни и ефективни за системата в цялост. Винаги, когато решенията се взимат инцидентно и без достатъчно предварителни анализи за тяхното дългосрочно въздействие, резултатът е един и същ – задълбочаване на проблемите.

Актьорският доклад на Националния осигурителен институт предоставя именно този задълбочен професионален поглед към тази специфична материя.

Вече споменатата междуведомствена работна група беше сформирана със заповед на министъра на труда и социалната политика. Тя има за задача да разработи Пътна карта за усъвършенстване на пенсионната система в страната. В нея са включени представители на Министерството на труда и социалната политика и Министерството на финансите, както и на Националния осигурителен институт, Националната агенция за приходите, Комисията за финансов надзор и Фискалния съвет. Участието на НОИ в нея гарантира експертния поглед на нещата и запазване на стабилността и предвидимостта на системата в контекста на търсените решения.

- В навечерието на 1 октомври, празника на възрастните хора, можем ли да завършим интервюто все пак с някакви оптимистични думи?

- Искам да поздравя всички български пенсионери с празника и да им пожелаая да намират сили за справяне с предизвикателствата на своето ежедневие. Осъзнавам, че това не винаги е лесно, но чрез взаимната подкрепата с близките и общността около тях могат да постигнат нужната хармония.

Като управител на Националния осигурителен институт се стремя да бъда близо до проблемите на възрастните хора. С екипа на института сме наясно с това, което ги вълнува, и във всекидневната си работа търсим отговор на всеки техен въпрос и решение на всеки един проблем, защото знаем, че зад въпросите и проблемите има съдби.

– Веднъж един политик беше казал, че "справедливостта е класово понятие". Това, разбира се, не е вярно, справедливостта е понятие от сферата на морала. Ние сме пенсионерски вестник и много често получаваме писма, в които пенсионерите се жалват, че пенсията им са несправедливо ниски. Ясно е, че абсолютна справедливост няма никъде, още повече в недофинансирана система като пенсионната. Какво е вашето мнение за българските пенсии и справедливостта?

– Справедливостта е преди всичко естествен закон и в този смисъл универсална и абсолютна концепция: законите, принципите, регулациите и т.н. са само опити този принцип философски постулат да придобие обществено приложима форма, дори и в някои случаи резултатите от тях да противоречат на естественото право. Отделно от това справедливостта е и субективно усещане, което често е резултат от прекомерни очаквания и нереална житейска представа.

Но да "приземим" въпроса конкретно – при солидарния характер на българската осигурителна система, търсенето на справедливост на първо място трябва да преминава през взаимовръзката между осигурителния принос и черпените от това права. Колкото повече е внесъл един човек в системата, толкова повече трябва да получава той от нея.

Има случаи на лица, които споделят, че са работили примерно 40 години без прекъсване, но получават минимална пенсия. Но тук възниква въпросът дали тази работа е била в съответствие с действащото осигурително законодателство и дали е бил внасян пълният размер на осигурителните вноски. Няма как да взимаш пари "на ръка" толкова дълго време и да твърдиш, че системата те е отхвърлила. Разбира се, принципът на солидарността в съвременното общество гарантира, че оцеляването на тези хора няма да бъде поставено на карта.